

Fågelskådare och lantbrukare i samarbete

- kommunikation och naturvård i jordbrukslandskapet



Foto: Jan-Eric Hägerroth



Innehåll

Välkommen	3
Första besöket på gården	5
Undersökningsområde	
Grödor och lantbruksåtgärder	
Hälsa och säkerhet	
Inventering	6
Inför inventeringen	
Utrustning	
Tid och väder	
Inventeringsroute	
Arter	
Revirkartering	
Efter inventeringstillfället	
Kontakt	7
Bilagor	8

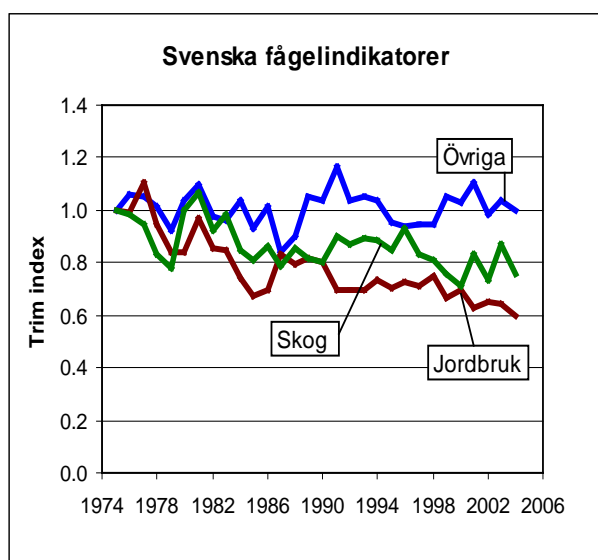
Välkommen!

Tack för att du vill vara ambassadör för våra fåglar i jordbrukslandskapet. Denna skrivelse innehåller bakgrundsinformation till projektet och en kort handledning för inventeringsarbetet. Har du frågor och förbättringsförslag kontakta alltid projektets representanter Sönke Eggers (Sveriges Ornitologiska Förening, SOF) eller Sören Eriksson (Hushållningssällskapet, HS).

Vi önskar dig lycka till med din inventering!

Vad handlar projektet om?

Flera fåglar typiska för det svenska jordbrukslandskapet som exempelvis sånglärka, tofsvipa och stare har minskat kraftigt under senare decennier och arterna riskerar att försvinna från flera områden om utvecklingen inte kan stoppas (figur 1).



Figur 1: Utvecklingen för fåglar knutna till olika landskapstyper. Data från Svensk Häckfågeltaxering (Lunds Universitet, Lindström & Svensson 2006).



Det nu aktuella projektet syftar till att utveckla en långsiktig modell för ett ökat samarbete mellan lantbrukare och fågelskådare samt genom konkreta åtgärder motverka utarmningen av fågelfaunan. Att säkra livskraftiga fågelbestånd och andra naturvärden är intressen som många lantbrukare och fågelskådare delar. Brukarnas syn på hur olika driftsformer och fågelskydd kan kombineras för att bättre dra nytta av naturen påverkas emellertid av deras kunskap om fåglar och även de ekonomiska förutsättningarna på gården. Samtidigt är många fågelskådare inte insatta i hur ett aktivt lantbruk måste bedrivas får att vara lönsamt. Genom att brukare får sina gårdar inventerade på häckande fåglar i samarbete med lokala fågelskådare skapas förutsättningar för att öka varandras kunskap och intresse för ett uthålligt lantbruk. Med förtroende till varandra läggs därmed grundstenen för frivilliga naturvårdsinsatser som bidrar till att de nationella miljö kvalitetsmålen *"Ett rikt odlingslandskap"* och *"Ett rikt växt och djurliv"* kan uppnås till målar 2020.

Projektet har en förebild från Storbritannien där mer än 4 000 gårdar blivit inventerade på fåglar sedan 1999 och där en majoritet av lantbrukarna har vidtagit naturvårdsåtgärder i brukandet som gynnat många fågelarter (RSPB Farmer & Volunteer Alliance, RSPB 2008). Det sedan 2006 pågående projektarbetet i Sverige bekräftar att förutsättningarna för ett lyckas med ett likartat projekt i stor skala anpassat för svenska förhållanden är mycket goda.

Det nu aktuella projektet är ett samarbete mellan SOF och HS. SOF är en riksförening för fågelintresse, fågelskydd och fågelforskning och föreningen har omkring 15 000 medlemmar. Föreningen har breda kontaktytor mot regionala och lokala fågelorganisationer och samarbetar med Svensk Häckfågeltaxering som ansvarar och samordnar ett stort antal fågelinventeringar över landet. HS är en riksförening för lantbrukare/landsbygdsföretag med 60 000 medlemmar, 600 anställda rådgivare och lokala Hushållningssällskapen ute i socknarna, vilket ger en god förankring och trovärdighet ute bland lantbrukare över landet.



Första besöket på gården

Vid det första besöket skall du personligen presentera dig för lantbrukaren och ni skall tillsammans planera inventeringen. Fråga lantbrukaren dig om råd gällande naturvårdsåtgärder hänvisa gärna till projektets representanter och våra artefaktablad. Hushållningssällskapets representanter kommer att erbjuda kostnadsfritt rådgivning under hösten till både lantbrukaren och dig.

Följande punkter bör diskuteras med lantbrukaren:

(a) Undersökningsområde

Lantbrukaren förväntar sig ofta att gården och alla tillhörande skiften inventeras. Detta är dock omöjligt inom 3-4 h som ett inventeringstillfälle kan ta i anspråk. Därför skall inventeraren tillsammans med lantbrukaren diskutera vilka skiften som skall inventeras. Lämpligen väljs ett område som representerar den största delen av gårdens olika habitat inom ett 80 ha stort område. Säkerställ att det finns tillgång till alla platser som skall uppsökas och diskutera routen särskild när det krävs att du lämnar vägen. Inventera inte skogsområden och detta är särskilt viktigt att tänka på om routen löper längs en skogskant.

(b) Grödor och lantbruksåtgärder

Informera dig vid första mötet om hur de skiften som inventeras brukas (gröda). Fråga om hjälp för att fylla rätt betäckning i kartmaterialet. Informationen bör uppgraderas inför eller efter varje besök. Notera denna information i kartmaterialet centralt på skiftet.

(c) Hälsa och säkerhet

Diskutera med lantbrukaren om möjliga risker för hälsa och säkerhet i samband med sträckföringen på olika skiften (exempelvis diken, broar, boskap).

Bra att tänker på:

- Anmäl alla problem och händelser till HS:s eller SOF:s representant
- Handla alltid så att du inte utsätter dig eller kollegor för faror
- Eftersom du söker upp undersökningsområdet tidigt på morgonen – var utvilade!
- Arbetet innebär att du ofta vistas ensam i avlägsna områden. När en olycka inträffa kan detta leda till svårigheter att kalla på hjälp vilket kan förvärra situationen. Vi rekommenderar därför att
 - (i) du tar med en mobiltelefon.
 - (ii) meddelar en dig närstående person och lantbrukaren när och var du inventerar och lämna ditt telefonnummer.
 - (iii) tar med en mobil GPS om du har tillgång till en.
 - (iv) informerar dig dagen inför varje inventeringstillfället om aktiviteter på gården som involverar **tunga maskiner, besprutning av grödor** samt **boskap** som kan påverkar din hälsa eller inventeringsarbetet negativt.



(d) Information till lantbrukaren

- skicka ett SMS till lantbrukaren och informerar honom om att du kommer inför varje inventeringstillfälle.
- lämna namn, adress och telefon med bild väl synligt bakom bilens framruta när du lämna bilen nära gården.

Inventeringshandledning (maj-juni)

Metoden som tillämpas är en förenklad revirkartering som har utvecklats av British Trust for Ornithology (BTO). Undersökningsområdet inventeras minst tre gånger tidigt på morgonen mellan 1 maj och slutet av juni med ca: 2 veckors mellanrum. Vid varje inventeringstillfälle noteras alla fåglar på kartmaterialet med koder (se bilaga 1-3). Kontakta HS:s eller SOF:s representant om du har frågor.

(a) Inför inventeringen

- kontakta lantbrukaren inför varje besök/inventeringstillfälle
- informera någon om när och var du inventerar samt när du förväntar dig att vara tillbaka

(b) Utrustning

- Kikare.
- Stabilt skrivunderlägg och blyertspenna som fungerar även vid regn.
- Stor genomskinlig plast påse för att skyddar kartor vid regn.
- Kopia av kartmaterialet (t.ex. gårdens blockkarta).
- Lista med fågelarter och förkortningar för artnamn och aktiviteter.
- Mobiltelefon.

(c) Tid och väder

- Målet är att genomföra 3 inventeringar med ca 2 v mellanrum från början av maj fram till slutet av juni
- Varje inventeringstillfälle kommer att tar 3-4 timmar
- Undvik inventeringar vid kallt, blåsig och regnigt väder eftersom detta minskar fågel aktiviteten kraftig och även din motivation att genomföra arbetet
- Genomför arbetet 1 tim efter soluppgång och avsluta inventeringen inte senare än kl. 10:00 eftersom fåglarnas aktivitet minskar fram till mitt på dagen.

(d) Inventeringsroute

- Inventera från alla tillgängliga åkerkanter men undvik att gå på åkrarna.
- Variera startpunkt och riktning längs inventeringsrouterna för att kontrollera för tids effekter på fågelaktivitet.



(e) Arter

- Målet är att inventera 29 arter som är knuten till jordbrukslandskapet för häckning och som delvis har minskat kraftig under senare tid och/eller är sällsynta. Även en del arter som inte har minskat eller till och med ökad i antal finns med för att undersöka vilka jordbruksmetoder missgynnar och gynnar olika arter (bilaga 1).
- Antalet kråkfåglar räknas 1 gång/30-minuters intervaller. Även andra potentiella predatorer som duvhök, räv, mink, etc noteras.

(f) Revirkartering

- använd en ny kopia av kartan vid varje inventeringstillfälle och notera **datum** samt **start- och sluttiderna** (viktigt!!!).
- Notera alla fåglar du påträffa inkl de du bara hör.
- Fåglarna noteras på kartan med kod (bilaga 1).
- Fåglarnas aktivitet noteras med kod (bilaga 2 och 3). De viktigaste aktiviteter rör beteenden som tyder på revir innehav eller/och häckning. Exempelvis: fågelsång, aggressiva beteenden, bomaterial eller föda som bärs i näbben. **Notering av flera individer av samma art som syns/hörs samtidigt underlättar analysen av kartmaterialet (t.ex. SL - - - - SL; bilaga 2).**
- Notera gärna vegetationsstrukturer där fåglarna observeras (även **utvintrade områden** med kort eller ingen vegetation på åkern).
- **Skriv tydligt.**
- Ser/hör du en art som du inte säkert kan bestämma kontakta HS:s eller SOF:s representant.

(g) Efter inventeringstillfället

- Besök gården och lämna information om inventeringen till lantbrukaren om det är möjligt. Informera dig om planerade lantbruksåtgärder.
- Avsluta alla noteringar på kartan innan du avslutar inventeringen.
- Om möjligt gör en kopia av kartmaterialet och/eller förvara det på en säker plats

Kontakt

Projektledning

Sönke Eggert
Sveriges Ornitologiska Förening
Metkroken 12
193 41 Sigtuna
Tlf. 0768-283848
sonke.eggert@slu.se

Sören Eriksson
Hushållningssällskapet
Box 412
751 06 Uppsala
Tlf. 0707-462588
soren.eriksson@hush.se

Bilaga 1 Artkoder

(OBS! Använd dessa artförkortningar när ni rapporterar fåglarna och deras aktivitet på kartorna!)

Art	Förkortning	Trend (30år)	Status
Ängshök	ÄH	↓	sårbar
Tornfalk	TK	↑	livskraftig
Rapphöna	RA	↓	missgynnad
Vaktel	VA	↑	missgynnad
Kornknarr	KK	↑	sårbar
Fasan	FN	↓	inplanterad
Tofsvipa	TV	↓	livskraftig
Storspov	SP	↓	missgynnad
Enkelbeckasin	EB	↓	livskraftig
Sånglärka	SL	↓	missgynnad
Ladusvala	LS	→	livskraftig
Hussvala	HS	↓	livskraftig
Ängspiplärka	ÄP	→	livskraftig
Sädesärla	SÄ	↓	livskraftig
Gulärta (sydlig)	GÄ	↓	livskraftig
Näktergal	NÄ	↓	livskraftig
Stenskvätta	ST	↓	missgynnad
Buskskvätta	BU	↓	livskraftig
Gräshoppsångare	GH	↓	missgynnad
Törnsångare	TÖ	→	livskraftig
Törnskata	TS	↓	missgynnad
Stare	SE	↓	livskraftig
Gråsparv	GP	↓	livskraftig
Pilfink	PK	↓	livskraftig
Hämpling	HÄ	↓	missgynnad
Steglits	SG	↑	livskraftig
Ortolansparv	OV	↓	sårbar
Gulsparv	GV	↓	livskraftig
Kornsparv	KV	↓	starkt hotad

(Källa: Ottvall et al. (2008) Populationstrender för fågelarter som häckar i Sverige. Naturvårdsverket, Rapport 5813)

Bilaga 2 Aktivitetskoder

TV	ensam tofsvipa
SE♂	stare, hanne
SE♀	stare, hona
3 SE	tre starar
SL flyg	sånglärka, flygge
SL fam	sånglärka med ungar
<u>SL</u>	sånglärka, olika läten men inte sjungande
<u>SL</u>	revirhävande
TV♀	Tofsvipa, par
Tk -- ? -- Tk	sannolikt samma tornfalk observerad vid två olika platser
(SL)	sånglärka, sjungande
- ST ST - 	aggression mellan två stenskvättor
SE bom	stare som bär bomaterial i näbben
SE mat	stare som bär föda i näbben
GÄ →	sittande gulärta flyger iväg (pilen anger rikning på kartan)
→ GÄ	gulärta flyger till plats och sitter kvar
— HS →	hussvala flyger över
(SL) --- (SL)	två par tofsvipor
TVx	två sånglärkor sjunger samtidigt
	Tofsvipa, boplat

Anteckningar:

